

УДК 811.161.2'373.2

Григорій Аркушин

СУЧАСНІ КЛИЧКИ ТВАРИН ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У статті досліджено формування традиційних кличок домашніх тварин (корова Л?ска, кінь Гнідк?, собака Ж?чик та ін.). Зазначено, що з другої половини ХХ століття під впливом художньої літератури, кіно- та телефільмів з'явилося багато нових зоонімів. Ще однією з причин актуалізації таких найменувань можна вважати той факт, що сучасні імена новонародженим тваринам вибирають, як правило, представники молодшого та наймолодшого покоління, про що свідчать, зокрема, зооніми, твірними основами яких стали жаргонізми, пор.: собаки Дружб?н, К?ра, Т?па, Ш?вка, Ш?ва, кіт Пах?н (його слухався навіть пес) та ін. Серед новостворених кличок значний відсоток становлять слова іншомовного походження, зокрема росіізми (пор. клички корів: Апрелька, К?кла, Невеста) та англiцизми й американізми, для значної частини яких твірними основами стали власні особові імена та їхні варіанти (собаки Бой, Блек, Дог, Френд, феліоніми Джек, Олів?р, Дж?ля та ін.).

Ключові слова: північно-західна Україна, клички тварин, оніми, антропоніми, апелятиви.

Постановка наукової проблеми та її значення. Для традиційних кличок тварин, як слушно зазначає В. Шульгач, основними мотиваційними ознаками ставали колір шерсті (масть), особливості анатомічної будови та специфіку поведінки [4, с. 194]. Польський дослідник С. Вархол указує на важливість студій саме над такими зоонімами: «Особливо цінними, зокрема для досліджень етногенезу слов'ян, так звані традиційні клички тварин, насамперед назви корів і волів, коней і собак та овець, а з домашніх птиць – курей і гусей» [5, с. 7].

Але змінилися часи та звички, які призвели до «занепаду» багатьох традиційних зоонімів та заміни їх новими під впливом різних чинників: художньої літератури (кіноніми *Кашт?нка*, *Мум?*), кіно- або мультфільмів (кінонім *Бім*, феліонім *Матр?скін*), реклами товарів (ваконіми *Бурь?нка* і *М?лка*, орнітонім *Ряба*) тощо. Крім цього, ще один досить важливий чинник: сучасні імена новонародженим тваринам вибирали, як правило, представники молодшого та наймолодшого покоління, про що свідчать, зокрема, зооніми, твірними основами яких стали жаргонізми, пор.: кіноніми *Дружб?н*, *К?ра* ('смішний', 'веселий'), *Т?па*, *Ш?вка*, *Ш?ва* (любить гратися з м'ячем), феліонім *Пах?н* (його слухався навіть пес) та ін. І звичайно, значний відсоток становлять лексеми іншомовного походження.

Як відомо, серед цих найменувань немає такого поділу, як серед власних особових імен, де розрізняють групу офіційних і неофіційних назв, тому й народний зоонімікон надзвичайно мінливий, хоч ще зберігає деякі клички, що традиційно «прив'язані» до певного виду тварин. Зауважимо,

що й репертуар сільських кличок значно різниться від міського, оскільки більшість великих домашніх тварин (коні, корови, кози, свині), як і менші (собаки, коти, птиця) проживають у селі, а отже, і побутують їхні назви переважно в сільській місцевості, де майже відсутні зооніми кімнатних песиків, папуг, хом'ячків, акваріумних рибок і т. д. Безперечно, на сільські клички впливає і говіркове оточення, насамперед фонетичні та лексичні особливості, чого майже не помічено в містах.

Незважаючи на таке поєднання традиційного та нового, сільського та міського, за твердженням М. Сюська, «зоонімія, як і інші розряди власних імен, – не хаотична безліч і навіть не окремі розрізнені факти, а цілі тісно пов'язані між собою групи, які при емпіричній перевірці виявляють такий зв'язок, що зумовлює їх системний опис, вимагає встановлення відношень між зоонімами і неззоонімами (апелятивами, топонімами, антропонімами і т.д.), а також між самими зоонімами як елементами підсистеми» [3, с. 29].

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасних кличок тварин зроблено за матеріалами «Словника зоонімів північно-західної України» [2], основою якого стали студентські записи впродовж останнього чвертьстоліття (у цій лексикографічній праці для більшості кличок наведена і їхня мотивація). У статті, як і в словнику, вжиті терміни: *ваконім* – кличка корови, *вола*, *гіпонім* – кличка коня, *капронім* – кличка кози, *кінонім* – кличка собаки, *кунікулонім* – кличка кролика, *овіонім* – кличка вівці, барана, *орнітонім* – кличка птаха, *порконім* – кличка свині, *вепра*, *феліонім* – кличка кішки, *кота* (див.: [1]).

В Україні упродовж багатьох століть була сформована велика група традиційних кличок домашніх тварин, але вже з середини ХХ ст. серед таких зоонімів відбулися значні зміни. За нашими спостереженнями, із кожних сучасних десяти кличок лише 3–4 традиційні, інші – новоутворені, серед яких значна частина запозичень з інших мов.

Як правило, лише котам давніше присвоювали православні власні особові імена (*Василька*, *Васильна*), а для інших видів тварин це було під заборонаю. Однак тепер цього вже не дотримуються, хоч помітна деяка перевага неправославних імен над православними, що перейняті із зарубіжних кіно-, теле- та мультфільмів.

Які ж назви іншомовного походження наявні в народному зооніміконі північно-західної України?

І. Як і в сучасному усному мовленні, серед кличок-запозичень найбільше виявлено росізмів, серед яких виділяємо дві великі групи:

1. Здебільшого твірною основою ставали апелятиви-росізми: *ваконіми* *Апрі́лька* (народжена у квітні), *Неве́ста*, *Звь'здохка* (на лобі пляма), *Зад'рна*, *З'р'ька*, *К'кла*, *Побе́да* (народилася 9 травня), *Пург'я*, *теля Носке́* (задні ноги білі, ніби в шкарпетках), бик *Калх'знік*, *гіпоніми* *Апр'ль* (народжений у квітні), *Ветер'к* (швидкий), *Огонь'к*, *Пч'лька*, *Ш'стрий*,

Ізумр?д (блискучо-сірий), *Л?сточка*, *М?льчик*, кіноніми *А́лий*, *Башм?к*, *Бук?шка*, *Доз?р*, *Колок?льчік*, *Кр?пний*, *Поприг?нчик* (жвавий), *Разб?й* (агресивний), *Се́вер*, *Стре́лка*, *Храм?й* (накульгує), капронім *У́мнічка*, феліоніми *Жемч?жинка*, *Й?лка*, *Матр?шка*, *Пол?ска* (на спині чорна смуга), *Сап?г* (спав у взутті хазяїна), *Т?лстий*, *Уголь?к* (чорної масті), порконіми *Нахле́бнік*, *Шахть?р* (з чорними плямами), кунікулоніми *Б?бочка* (біла шерсть з чорними плямками), *Крас?віца* та ін.

Досить часто та сама кличка належить різним видам тварин, творячи своєрідні омоніми, пор.: ваконім, кінонім, феліонім і гіпонім *Бе́лка* (подібний на білку); гіпонім, кінонім, феліонім, кунікулонім *Р?жик*; ваконім, гіпонім, кінонім, феліонім, капронім, порконім, орнітонім, морська свинка *М?шка*; ваконім, гіпонім, феліонім, кінонім, порконім, півень, папуга, хом?як, черепаха, змія *С?ня* та ін.

На звучання деяких українських лексем, спільних для двох східнослов'янських мов, вплинула російська фонетика, пор.: ваконіми *Гвоздь?ка* (червоної масті), *Партізь?нка*, *Се́рка* (сірого кольору), гіпоніми *Бе́лаш* (білої масті), *Й?жик*, *Се́рий*, кіноніми *А́стра*, *Атам?н*, *Б?рсік*, *Бе́лий*, *Мал?нка*, *Сне́жка*, феліоніми *Банд?т*, *Б?нтік*, *Дік?р*, *Дір?ктор*, *Жемч?жинка*, *Карт?на*, *ТЬ?ща*, папуга *Лім?нчик* та ін.

2. Для найменування домашніх тварин нерідко вживають російські власні особові імена та їхні варіанти: кінонім *Нік?та*, ваконіми *Анька*, *Ве́рка*, *Надю́ша*, бики *Гаврю́ша* і *Кірю́ша*, гіпоніми *Аль?нка*, *Аню́тка*, *Гандр?шка*, *Д?ша*, *Ле́на*, *П?шка*, овіолонім *Б?ря*, феліоніми *Арть?м*, *Арть?мка*, *Вол?дік*, *Дан?л*, *Д?шка*, *Ксю́ша*, *М?ксік*, *Маш?тка*, *Сір?жа*, порконіми *Б?рька* і *Мар?яша*, півень *Стен?шка*, хом?як *Лар?ска*.

Виявлено досить велику групу росізмів з російськими словотворчими суфіксами, що додані як до апелятивів, так і до онімів зі спільними для східнослов'янських мов основами, пор.: ваконіми *Голуб?шка*, *Красн?шка*, *Мал?шка*, кіноніми *Б?ксік*, *Б?сік*, *Валю́ша*, *Драк?ша*, *М?лік*, *Мохн?тік*, феліоніми *Б?бнік* (ніколи не буває вдома), *Макар?ша*, порконім *Віть?к*, курка *Молод?шка*, кунікулоніми *Мам?ша* (вигодовує багато кроленят), *Кроля́ша* та ін.; пор. ваконім *Зорь?на*.

Частина таких зоонімів зазнає українського впливу – літературного або діалектного, напр.: ваконіми *Гвоздь?ка*, гіпоніми *Скоросн?й*, *Гандр?шка*, *Огонь?к*, кінонім *Храм?й*, теля *Носкє́*, феліонім *Матр?шка* та ін.

II. На другому місці серед запозичень англіцизми та американізми. Тут теж виділяємо дві групи.

1. Апелятиви, що стали онімами: кіноніми *В?кінг*, *Бой* ('хлопець'), *Блек* ('чорний'), *Джас*, *Дог* ('собака'), *Д?ун* (виконує команду «донизу»), *Д?лар*, *К?мбо* (коричневої масті), *Л?кі* ('щасливий'), *Спот* (плямистої масті, з англ. 'пляма'), *Френд* ('друг'), гіпонім *Сп?ріт* ('дух'), феліонім *У?йт* (білої масті), черепаха *Цент* (бо маленька), папуга *К?йт* та ін.

2. Англійські антропоніми, що перейшли в розряд кличок: кінонім *Г?рольд*, морська свинка *Г?ррі*, хом'як *Р?чард*, феліонім *Олів?р* і т.д. Про поширеність цих запозичень свідчать такі дані: у словнику вміщено 179 кличок із початковою літерою *д* (Д), серед них із початковим звуком [ʤ = дж] – 46, зокрема антропоніми *Дж?ні*, *Джек*, *Дж?ксон*, *Дж?рі*, *Дж?сік*, *Джеф*, *Джим*, *Дж?мі*, *Дж?на*, *Джон*, *Дж?ля*, *Джувльб?рс*, *Джувль'етта*, *Дж?на*, а також колишні апелятиви *Джас*, *Джентельм?н*, *Джип* та ін.

III. У середині минулого століття апелятиви польського походження в західнополіських говірках були на другому місці після росізмів, а вже на початку нинішнього століття їх «обігнали» англіцизми та американізми. Серед зоонімів полонізми значно поступаються і перед запозиченнями з іспанської та португальської мов – результат впливу «мильних» опер, якими заповнений телефір.

Засвідчено лише декілька польських апелятивів, пор.: кіноніми *Заце́нтий* і *Зл?тік*, мисливський пес *Б?дзік*; значно більше використано польських варіантів імен: феліоніми *К?ся*, *К?ська*, *М?рик*, *Марц?н*, *М?цек*, гіпонім *Ю'зік*.

IV. Германізми (нечастотні). З апелятивів походять такі клички: гіпонім *Шульс* (в упряжі ліворуч), кіноніми *Вельт* (собака німецької породи, 'світ'), *К?йзер* і *Шварц* ('чорний'). Німецькі антропоніми стали твірною основою кінонімів *Вольф*, *Г?фман*, *Фріц*, *Шміт* та феліонімів *Вальдемар*, *Ганс* і *Фр?дріх*.

V. Лексеми французького походження (нечастотні), зокрема відапелятивні клички: кіноніми *Шанс* (у хазяїна часто гинули собаки), *Шанс?н*, індик *Шеф* (нікого не допускає на подвір'я), від антропонімів постали ваконім *Ж?нна*, кіноніми *Люс?*, *Жакл?н*, півень *Жак* (поводиться, як француз), феліонім *Ж?нна*.

VI. Грецизми, перейняті переважно з грецької міфології: кіноніми *Вен?ра* (народжена в День космонавтики), *Г?ра*, *Зевс*, *Ц?рбер*, гіпоніми *Апол?н*, *Пег?с*, *Андром?да*, *Вен?ра*, феліонім *Кацюр?ніс*.

VII. По декілька запозичень з інших мов: з італійської – кінонім *Капуч?но*, гусак *Кварант?ньо*, щур *Ла'ціо*, порконім *Повар?тті* (великий, огрядний), з іспанської – феліонім *Лу?с*, півень *П?дро* (господаря звати Петром), з білоруської – гіпонім *Сябр?* (куплений у Білорусії) та ін.

VIII. Крім запозичень з європейських мов, трапляються лексеми (переважно оніми), перейняті від азіатів, пор.: гіпоніми *Ібраг?м*, *Махм?т*, *Мур?т*, *Мусл?м*, кіноніми *Г?та*, *Са?д*, *Мустаф?*, *Кунд?з* (хазяїн служив в афганському місті з такою назвою), *С?ра*, *Шайт?н*, *Шам?ль*, порконіми *З?та*, *Махм?д*, феліоніми *Земф?ра*, *Камік?дзе*, *М?шко*, *Сал?м*, капронім *М?рза*, овіонім *Сулейм?н* та ін.

Висновки. Як бачимо, кількісно нові зооніми значно переважають над традиційними. Так, на 198 сторінці словника подано 18 кличок, перерахуємо їх – *Понч?то*, *П?нька*, *Попел?ста*, *Попелю'шка*, *П?пил*,

Попиляста, Поп?чка, Попк?рм, Поп?в, Поприг?нчик, Порос?нка, Порош?нко, Порш, Посид?ха, Пот?н, Пот?жний, Походе́ща, Поціл?йко, з них жодної традиційної, а 15 вживані лише в одному населеному пункті. Перевага ж традиційних кличок над новоствореними в тому, що їх уживають у багатьох населених пунктах, а нові в декількох або тільки в одному і переважно одним господарем, пор. давні традиційні: ваконім *Л?са* вживаний у 78 населених пунктах (ще деривати *Л?ска* – у 131, *Лис?ня* – у 3, *Лис?ха*, *Лис?ха*, *Лис?ля* – в одному), кіноніми *Бровко́* – у 26 населених пунктах (ще *Бр?вчик* у 7), *Жук* у 196 (ще такі деривати: *Ж?чка* в 191, *Жу́чик* у 22, *Жук?* в одному), феліонім *М?рчик* уживаний у 271 населеному пункті, *М?рка* – в 177 (ще похідні: *Мурк?* – в 14, *Мурл?ка* – у 3, *Муркот?ля* і *Мурк?н* – у 2, *Мурк?т*, *Мурк?та*, *Муркот?ха*, *Мурк?нчик*, *М?рус*, *Мур-няв* – в одному) та ін.

І ще одна особливість традиційних кличок: лише ці оніми можуть переходити в апелятиви, набуваючи узагальнювального значення для того самого виду домашніх тварин (новоствореним цього не дано), пор.: *н?ші м?рки хв?йно л?пають миш?й; ня́вчики лин?вийі, а м?рки не; за г?вкотом ж?чиків ни м?на в?спатиса.*

Отож, аналіз кличок тварин відображає сучасні тенденції розвитку українського усного мовлення.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Словник української ономастичної термінології / Д. Бучко, Н. Ткачова. – Харків, 2012. – 256 с.
2. Словник зоонімів північно-західної України. А–Я / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2016. – 288 с.
3. Сюсько М. І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові / М. І. Сюсько. – Ужгород, 1985. – 57 с.
4. Шульгач В. Зоонім / В. Шульгач // Українська мова : енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова). М. П Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр.енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 210.
5. Warchoł S. Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej / S. Warchoł. – T. I. – Lublin, 2007. – 303 s.

Аркушин Григорій. Современные клички животных иноязычного происхождения. На протяжении многих веков была сформирована большая группа традиционных кличек домашних животных (корова *Лыска*, конь *Гнидк?*, собака *Ж?чик* и др.), однако со второй половины XX века под воздействием художественной литературы, кино- и телефильмов біло образовано много новых зоонимов. Существует еще одна причина для их появления: современные имена новорожденным животным выбирают, как правило, представители младшего и самого молодого поколений, о чем свидетельствуют зоонимы, производящими основами которых стали жаргонизмы, ср.: собаки *Дружб?н*, *К?ра*, *Т?па*, *Ш?вка*, *Ш?ва*, кот *Пах?н* (*его слушался даже пес*) и др.

Среди вновь созданных в Украине кличек значительный процент составляют слова иноязычного происхождения: из русского языка (клички коров *Апр?лька*, *К?кла*, *Нев?ста*), англицизмы и американизмы, для значительной части которых

производящими основами стали собственные личные имена и их варианты (собаки *Бой, Блек, Дог, Френд*, фелионимы *Джек, Олив?р, Дж?ля* и др.).

Ключевые слова: северо-западная Украина, клички животных, онимы, антропонимы, апеллятивы.

Arkushyn Hryhoriy. Modern Animal Nicknames of Foreign Origin. The article considers modern tendencies in giving names to the domestic animals. The author claims that for centuries there has been generated a large group of traditional nicknames given to the domestic animals (cow *Lyska*, horse *Gnidko*, dog *Zhuchyk* and others). But in the second half of the twentieth century under the influence of literature, cinema and television films there appeared many new zoonyms. Another reason for such modifications is the fact that modernized names of the newborn animals are usually chosen by representatives of the younger and the youngest generations, which is evidenced in quite specific zoonyms, in which slang words are used for the formation of the new names (cf.: dogs *Drushban, Cora, Tina, Shavka, Sheva*; cat – *Pakhan* (*even the dog obeys him*) and others). Among the newly created nicknames a significant percentage of words are of foreign origin, including rosiizmy (e.g. cow nicknames: *Aprielka, Kukla, Nieviesta*). Some animal nicknames are of English and American origin. In the majority of them nominative nouns and their derivatives are used as name-forming stems (dogs – *Boi, Blek, Dog, Frend*, phelihonyms *Dzhek, Oliver, Dzhulia* and others).

Key words: north-western Ukraine, nicknames of animals, honyms, anthroponyms, appellatives.

Стаття надійшла до редколегії 11.10.2016